WIEDZA HANDLOWA

MIESIĘCZNIK POŚWIĘCONY NAUCE I NAUCZANIU HANDLOWEMU ORAZ ORGAN WYŻSZEGO STUDJUM HANDLOWEGO W KRAKOWIE.

Nr. 9 i 10. Kraków, listopad-grudzień 1926. Rocznik I.

Redaktorzy odpowiedzialni: Prof. Dr. A. Bolland, Prof. Dr. Z. Sarna, Prof. D. A. Żabiński.
Adres Redakcji i Administracji: Kraków, ul. Krowoderska 55. Konto P. K. O. Nr. 405.860
Prenumerata roczna 20 zł. Rękopisów nie zwraca się.

Prof. Dr. techn. A. BOLLAND
Dyrektor Wyższego Studjum Handlowego w Krakowie,
Docent Uniwersytetu Jagiell. i Politechniki Lwowskiej.

Akademickie uczelnie handlowe zagranicą.

Poniższa praca ma za zadanie zestawienie danych, tyczących się celów i ustroju akademickich uczelni handlowych zagranicą. Wydaje się rzeczą wskazaną, by praca, która została dla spełnienia tego zadania przeprowadzona, ze względu na walory, jakie posiadają uczelnie handlowe dla życia gospodarczego i kulturalnego poszczególnych państw, została ogłoszoną. W organizacji każdej z powyższych uczelni leży wiele materjału, którego poznanie i spożytkowanie jest współcześnie dla braku odpowiedniej pracy monograficznej możliwe tylko przez żmudne zebranie i usystemizowanie treści programów i statutów kilkudziesięciu uczelni zagranicznych.

I. Zadania akademickich uczelni handlowych zagranicą.

Jest rzeczą znamienną, że w programach zagranicznych uczelni handlowych jest właściwa część programowa z reguły poprzedzona wstępem, podającym, jakie zadania ma dotycząca uczelnia spełniać. Programy wydziałów uniwersyteckich, politechnicznych, wzgl. innych uczelni akademickich, wstępów takich nie mają. Istnienie takich wstępów jest prawdopodobnie przedewszystkiem wynikiem faktu, że zadania, jakie handlowe uczelnie akademickie spełniają, wymagają — w przeciwstawieniu do innych uczelni akademickich — wyjaśnienia.

W tych wyjaśniających wstępach znajdują się z reguły przedewszystkiem rozważania i uzasadnienia rektorów, dyrektorów, wzgl. dziekanów odnośnych uczelni przeznaczone dla tych, którzy do akademickich uczelni handlo-

wych wstąpić zamierzają, a do których — wobec niedługiego istnienia tychże uczelni — znajomość istotnych zadań tychże nie zawsze we właściwie ścisłem ujęciu dotarła. Ponadto bardzo często znaleść tam można dużą ilość myśli i pracy tych indywidualności, które przy zakładaniu lub fundowaniu, organizowaniu i rozwijaniu dotyczących uczelni wielkie ponieśli zasługi i ofiary. Niejednokrotnie spotkać można w tych wstępach bardzo pouczającą historję ewolucji niejednej takiej uczelni, tak, że w kilkudziesięciu wstępach do programów akademickich uczelni handlowych znaleść można bardzo cenną kwintesencję tych cywilizacyjnych i kulturalnych zamierzeń, przedsięwzięć i dokonanych czynów ze strony jednostek i ciał zbiorowych, które w najzupełniejszem oddaniu się idei tego nowego typu uczelni, widziały w akademickiem szkolnictwie handlowem jeszcze jedną drogę dla młodzieży akademickiej, na której to drodze w warunkach bytowania ludzkości, zmienionych w latach ostatnich, licznie rozsiane są drogowskazy ku poczynaniom, spółdziałaniom i organizacjom, mogącym coraz lepiej ukształtowywać życie i współżycie ludzi i społeczeństw doby obecnej.

Streszczenie wszystkich powyższych enuncjacyj w zakresie zadań akademickich uczelni handlowych dałoby się ująć w sposób następujący:

Najistotniejszymi zadaniami akademickich uczelni handlowych zagranicą jest 1) przekazywanie gotowej wiedzy do użytku przyszłych czołowych pracowników życia gospodarczego i nauczycieli handlowych; 2) pielęgnowanie dotyczących gałęzi nauk; 3) wdrażanie młodzieży akademickiej — przez zaznajamianie jej z metodyką pracy, niezbędną przy umiejętnem i badawczem dociekaniu naukowem, — do tych kategoryj myślenia, które umożliwiają w oparciu się o zupełną, gruntowną znajomość całokształtu wiedzy przekazanej — zorjentowanie się w każdej sytuacji zmieniającego się ustawicznie życia gospodarczego, umożliwiają zarazem dostosowanie się do każdej sytuacji, wzgl. opanowanie jej, wskazują wreszcie najwłaściwsze sposoby postępowania, a nawet w danym razie odnajdują nowe walory nie tylko dla życia gospodarczego, lecz także i dla życia społecznego.

Pierwsze zadanie, to jest przekazywanie gotowej wiedzy, obejmujące przedmioty i zakresy nauczania, właściwe dla najwyższego stopnia uczelni handlowych, a przeznaczone do użytku wyż wymienionych zawodów, jest pod względem treści i sposobu podawania tej treści częściowo we wszystkich uczelniach wspólne, a częściowo różne, zależnie od zadań szczegółowych, wzgl. specjalnych uczelni, od ustroju i interesów państwa, a nawet od okolicy, w której uczelnia ta się znajduje, a wreszcie także od indywidualności, któremi uczelnia taka dysponuje.

Zadania drugie i trzecie są w akademickich uczelniach handlowych ściśle z sobą zespolone. Przedmiotem badań są aktualne problematy życia gospodarczego, których rozwiązanie stanowi platformę współpracy myślowej i poszukiwawczej profesora i studentów; na tej platformie wdrażają

się studenci pod kierunkiem swego profesora w powyższe, niezbędne do rozwiązywania tych problematów, kategorje myślenia, przyspasabiając się w ten sposób najwłaściwiej do swego przyszłego zawodu.

Zagadnienia gospodarcze, tam rozwiązywane, nasuwa i przekazuje uczelniom tym codzienne życie gospodarcze w miarę jego rozwoju, wpływu na nie postępu techniki i konsekwencyj ewolucji życia współczesnesnego, wzgl. konieczności pogodzenia dążeń społecznego postępu z żądaniami życia gospodarczego. Wskutek tego uczelnie te stały się zagranicą siedliskiem ścisłych prac, mających za zadanie współdziałanie naukowych metod pracy z praktycznem rozwiązaniem zagadnień życia gospodarczego, w zakresie nauk, właściwych akademickim uczelniom handlowym i wyłącznie na nich pielęgnowanym.

Odkąd stało się jasnem, że prawa życia gospodarczego dadzą się rozświetlić umiejętnemi metodami dociekań, a rozwój życia gospodarczego wspomódz pracami naukowemi, odtąd zaczęto przyjmować jako pewnik, że także życie gospodarcze wymaga kategorycznie już tego, by jego przejawy traktowano z naukowej strony; traktowanie to znalazło w akademickich uczelniach handlowych zagranicą godne oparcie.

Podczas gdy znaczenie, zasięg i swoistość prac naukowych akademickich uczelni handlowych zagranicy daje się stwierdzić, wzgl. odszukać w spisie tytułów, wykładów, seminarjów i ćwiczeń, jakoteż w sprawozdaniach naukowych tych uczelni i tytułach prac seminaryjnych, rozpraw dyplomowych i dysertacyj doktorskich, — to stwierdzenie doniosłości, jaką akademickie uczelnie handlowe zagranicą przywiązują do zadania trzeciego, to jest do wdrażania młodzieży akademickiej do specyficznych metod myślenia naukowo-gospodarczego, nie wymaga trudu szukania, lecz zostało wysunięte w programach tych uczelni na pierwsze ich miejsce, to jest znajduje swój wyraz z reguły w wyż wymienionych specjalnych wstępach do programów, w których kwestji tej są często poświęcone osobne ustępy. W wymienionych wstępach do programów podkreślają uczelnie, że równie doniosłym jak obowiązek przekazywania wiedzy gospodarczej jest dla uczelni obowiązek rozbudzenia zdolności i przyswojenia studentom umiejętności ściśle naukowego myślenia, badania i postępowania w dziedzinach gospodarczych a to w takim stopniu, by zdolni byli na przyszłych swych stanowiskach stosować metody analizy, prawdopodobieństwa, kombinacji i syntezy i odpowiedzieć w ten sposób swoim zadaniom. Uczelnie te pielęgnują obok „profesjonalizmu“ gospodarczego w równej mierze kształcenie myślowej samodzielności gospodarczej u swoich studentów, wychodząc z założenia, że jeśli w innych uczelniach akademickich kształcenie umysłowej samodzielności jest niezbędne, — w tem wyższym stopniu jest ono nieodzowne w akademickich uczelniach handlowych; albowiem w „profesji“ lekarza, sędziego, inżyniera itd. podstawowe elementy dla jego decyzji, to jest wiadomości o anatomji człowieka, psychologji człowieka i ustawodawstwie, wzgl. o prawach przyrody nie ulegają tak szybkiej zmia-

nie, jak wyjściowe elementy dla decyzji w „profesjach“ gospodarczych, które zmieniają się nietylko w miarę rozwoju techniki i wiadomości przyrodniczych, lecz są także zależne od konjunktury, urodzaju, zmiany polityki, pojęć społecznych i w. i. i wymagają wskutek tego tem częściej decyzyj samodzielnych.

Dla przykładu przytaczam niektóre z tych enuncjacyj.

Z programu w Królewcu:

Uniwersytet, przykładając wielką wagę do działalności akademicko wykształconych kupców w społeczeństwie i do ich właściwego przygotowania naukowego, mówi we wstępie do swego programu: „Od setek lat jesteśmy przyzwyczajeni do tego, że teolog, który może przez całe życie w jednej gminie służyć będzie duchowym potrzebom 1500 dusz, musi 3 lata studjować na uniwersytecie. Ten sam obowiązek nakładamy lekarzowi, sędziemu i nauczycielowi gimnazjalnemu, który rządzi klasą, złożoną z 40 uczniów. Mamy akademickie uczelnie dla inżynierów, architektów, leśników i rolników. A jednak trudno byłoby znaleść w tych wszystkich zawodach, dużo takich stanowisk, które pod względem naukowo-społecznego znaczenia mogłyby się mierzyć ze znaczeniem kierowników handlowych tych ogromnych przedsiębiorstw, które w coraz większym stopniu stają się emanacją całego naszego życia gospodarczego. Laik przypisuje to wszystko wielkiemu aparatowi technicznemu, gdyż nie widzi, że cała technika jest martwa i bez znaczenia, gdzie brak jest głowy kupiecko wyszkolonej. To samo odnosi się do banków, przedsiębiorstw transportowych i t. p. Ich kupieckie kierownictwo obciąża ogromna odpowiedzialność za powodzenie tysiąca jednostek“.

Z programu w Lovanium:

„Sans négliger le coté utilitaire, son enseignement tend d'avantage à une formation économique générale, plutôt qu'à une préparation purement professionnelle. Son but n'est pas de former des employés ou de simples comptables, mais de préparer une élite à exercer les fonctions directrices dans l'industrie, le commerce ou la banque.

Z programu w Kolonji:

„W tym celu jest nauczanie akademickie podzielone na wykłady i ćwiczenia. Wykład daje wiedzę i wskazuje na przykładach, jakie są metody naukowego myślenia. Ćwiczenia, w szczególności w seminarjach, mają jako zadanie pobudzić twórczą współpracę studenta. Ta współpraca i wynikające z tego wyszkolenie metodyczne jest specjalnie ważne. One są powodem doniosłych konsekwencyj studjów, które nie polegają na przyswojeniu sobie wiadomości, co drogą samouctwa jest także możliwe. Ponieważ bowiem przygotowanie do prak-

tycznego działania w zawodzie odbywa się jedynie według tej samej metody celowego uprzedniego ujęcia wszystkich faktów i myśli, — to takie przygotowuje także i formalnie do zawodu.

Z programu w Leodjum:

„But poursuivi par l'Ecole: L'école vise surtout à donner une culture générale plutôt qu'une préparation professionnelle. Son but n'est pas immédiatement utilitaire, elle ne forme pas de simples employés ou des comptables. Sa discipline tend à créer, non seulement des professeurs chargés de l'enseignement des sciences commerciales dans les athénées et collèges, mais aussi une élite qui, appelée à occuper de hautes fonctions dans l'industrie, le commerce ou la banque, saura s'adapter aux multiples exigences du monde des affaires.

Les docteurs et licenciés de l'école devront être capables d'attaquer, de se défendre dans la lutte èconomique et de prendre les décisions qu'imposent les circonstances. Pour réussir, il faudra qu'ils aient à leur disposition non seulement les connaissances techniques indispensables qu'ils pourront d'ailleur-facilement s'assimiller dans la pratique, mais surtout qu'ils possèdent une culture générale aussi vaste que possible et qui leur permettra, le cas échéant, de montrer de l'initiative".

Z programu w Gandawie:

„La mission de notre Université (commerciale) dans l'éducation du futur capitaine d'industrie élargit son horizon mental". Program szkoły przytacza z pracy Waxweilera: „La concurrence americaine et le rôle d'ingenieur commercial" co następuje: „on pourrait formuler cet aphorisme que même les plus petites choses de la vie se font mieux avec des idées larges. Et ce n'est pas en formant son esprit à l'empirisme d'une routine qu'on acquiert ces idées là". Uniwersytet ten solidaryzuje się w całej pełni z opinją Carnegiego, wyrażoną w książce p. t. L'empire des affaires:

„Les jeunes gens instruits ont un avantage considérable sur celui qui n'a été qu'un apprenti: ils ont l'esprit ouvert et pas de prejugés. L'attitude scientifique de l'esprit les rend accessibles aux ideés nouvelles. Le diplomé d'Université possède des ideés plus larges, que celui qui a été privé de l'éducation universitaire; par là même qu'il a habité les régions de la théorie, il depassera celui qui, un couple d'années avant lui, aura été mis à l'ecole de la pratique".

Z programu w Grenoble:

„Les nations les plus actives, les plus prospères ont abandonné la vieille idée que la pratique suffit aux commerçants pour apprendre leur métier et que des études théoriques préalables sont superflues. Elles

estiment que la théorie et la pratique, indispensables toutes les deux, doivent se combiner et se fortifier l'une l'autre, et voilà pourqoi en Allemagne, aux États Unis, en Angleterre, en Autriche, en Belgique, en Suisse et ailleurs encore, la fin du XIX-e siecle et le début du XX-e on été marqués par un effort considérable pour développer l'enseignement commercial à tous les degrés et surtout le haut enseignement commercial, au moyen d'Instituts analogues à celui de l'Université de Grenoble".

Najkrócej, a może najdobitniej dał wyraz zapatrywaniu o konieczności naukowej działalności na polu gospodarczem odnośny wydział uniwersytetu w Londynie, przyjmując na emblemacie swej uczelni motto w niedoścignionej precyzji łacińskiego ujęcia: „Rerum cognoscere causas".

Tak tedy ujęły akademickie uczelnie handlowe zagranicą spełnianie wysokich, a specyficznych zadań drogą pracy naukowej i społecznej. Powstanie tych uczelni zagranicą zostało spowodowane bujnym rozrostem życia gospodarczego i nawzajem rozkwit tego życia zawdzięcza bardzo wiele twórczej, inicjatorskiej pracy naukowej tych uczelni. Rozwinęły się one z uczelni, w których pierwotnie uczono jedynie niektórych przedmiotów handlowych, kunsztów i wprawek komercjalnych jakoteż obcych języków — w aima mater nauk gospodarczych o wysokiej idei przewodniej, a mianowicie idei, która na drodze naukowo-pionierskiej działalności naukowej pozwala na przewidywanie, kształtowanie i opanowywanie zawiłych przejawów dzisiejszego życia społeczno-gospodarczego. Uczelnie te są cechą współczesnej epoki i zaczynają pod względem ilości i znaczenia zyskiwać to stanowisko wśród uczelni akademickich, jakie dzisiejsze życie gospodarcze, — którego uczelnie te są wykładnikami, — zajęło w całokształcie życia narodów.

II. Organizacja akademickich uczelni handlowych zagranicą.

Dojrzewanie powyżej wzmiankowanej wielkiej idei przewodniej, jakiej mają służyć akademickie uczelnie handlowe, wywarło wielki wpływ na organizację tychże uczelni. Organizacja ta uległa licznym zmianom i daleko sięgającym udoskonaleniom. Wyniki tej ewolucji są w rozmaitych państwach rozmaite; w niektórych z nich doprowadził ten proces rozwojowy do ujednostajnienia akademickich uczelni handlowych, jak np. we Włoszech, gdzie dekret królewski z 8 lipca 1925 kodyfikuje w specjalnym, bardzo obszernym, bo 164 artykułów obejmującym „regolamento generale" jednolitą organizację wszystkich, tak licznych we Włoszech akademickich uczelni handlowych, ustalając jednolite cele („wyrabianie wysokiej kultury gospodarczej i handlowej, oraz przygotowanie ludzi do objęcia stanowisk kierowniczych w życiu, jakoteż w urzędach, mających wpływ na życie gospodarcze" [art. 1]); ustalając jednolite warunki przyjęcia (ukończenie szkoły średniej), jednolity czas trwania studjów (4 lata), jednolity sposób pracy studentów (wykłady, ćwiczenia, se-

minarja, egzamina roczne, badawcza praca naukowa [dysertacje], egzamina doktorskie), oraz jednolite zakończenie (doktorat nauk handlowych i ekonomicznych [art. 22]).

W niektórych zaś państwach doprowadził proces rozwojowy do zróżniczkowania organizacji akademickich uczelni handlowych, jak np. w Niemczech, w których zadania tych uczelni spełniają specjalne uniwersytety handlowe (Handelshochschulen), a ponadto dotyczące wydziały, lub instytuty uniwersyteckie i politechniczne. W konsekwencji tego są i zadania tych uczelni nieco odmienne i czas trwania studjów różny (3 do 4 lata), i warunki przyjęcia nieidentyczne i zakończenie studjów rozmaite (doktoraty nauk handlowych, technicznych, nauk gospodarczych, dyplomy nauczycielskie, kupieckie i t. d.). Znamiennym dla historji rozwoju akademickich uczelni handlowych jest fakt że podczas gdy w jednym kraju odbywa się wcielenie uniwersytetu handlowego w postaci specjalnego wydziału, do ogólnego uniwersytetu (Frankfurt, Kolonja), albo w postaci specjalnego wydziału do politechniki (Monachjum), to w innym kraju odbywa się równocześnie wydzielenie dotyczącego wydziału handlowego z uniwersytetu ogólnego i utworzenie specjalnego uniwersytetu handlowego (Gandawa).

Naogół stwierdzić można, że akademickie uczelnie handlowe zagranicą mają następujące cechy organizacyjne:

Program. Akademickie uczelnie handlowe zagranicą, jakkolwiek mają programy w szczegółach różne, zależnie od potrzeb miejscowych i od indywidualności profesorów, to wykazują w ogólnej swej linji tę samą zasadę naczelną, a mianowicie by objąć programem swoim, poza przedmiotami handlowymi w ściślejszem tego słowa znaczeniu, dziedzinę przedmiotów ekonomicznych i prawniczych, jakoteż dziedzinę przedmiotów technologicznych, w zakresie wyznaczonym zadaniami tych uczelni.

Dziedzina przedmiotów handlowych w ściślejszem tego słowa znaczeniu traktowana jest w uczelniach powyższych z należną jej w uczelni handlowej gruntownością. Dobór wykładów, a w wielu programach przytoczona treść poszczególnych wykładów, wskazują na to, że przeprowadzono zasadę ujęcia krytycznego, źródłowego, naukowego wszystkich przedmiotów handlowych, uważając, iż nauczanie niekrytyczne, mechaniczne, rzemieślnicze, nawet tych przedmiotów handlowych, które do niedawna jeszcze uważane były za kunszt bez podstaw naukowych, nie może być stosowane do absolwentów szkół średnich, bez moralnego uszczerbku dla nich samych i bez strat dla społeczeństwa, dla którego kapitał energji potencjalnej, nagromadzony w postaci inteligencji w umysłowościach absolwentów szkół średnich, winien być spożytkowany do wydobycia ze wszystkich przedmiotów handlowych walorów dodatkowych, produktywnych, dających się — jak analogja z innych zakresów pracy ludzkiej potwierdza — niewątpliwie wydobyć także i z tych

terenów pracy handlowej, na których rzemieślniczo wpojona i zastosowywana wiedza była i pozostać musiała bezpłodna.

Dziedzina przedmiotów ekonomicznych i prawniczych, jakoteż dziedzina nauk technologicznych została potraktowana w zagranicznych akademickich uczelniach handlowych z niezwykłą pieczołowitością. Dziedziny te uzyskały w programie nauk rozmiary i miejsca im należne. Z tytułów i treści ogłoszonych wykładów wynika, że uczelnie te pragną dać swym studentom, odnośnie do nauk ekonomicznych i prawniczych, wszystko to, co z naukami handlowemi się zazębia i w praktycznem życiu gospodarczem ma znaczenie. Odnośnie do dziedziny nauk technologicznych, widać tę samą dbałość o dobór wykładów, których przedmiot zazębia się ściśle z przyszłą działalnością absolwenta akademickiej uczelni handlowej, — a ponadto jednakże przebija się już w doborze i treści wykładów wyraźne dążenie, by drogą nauk technologicznych dać studentom także i ten zasób wiedzy, myślenia i działania technicznego, który może *skumulować* w ich umysłowościach *mentalność komercjalną z mentalnością techniczną*. Odkąd stało się jasnem, że działalność, a nawet twórczość techniczna, ku największej szkodzie społecznej i osobistej, nie znajduje właściwego odpowiednika realizacyjnego, gdy brak jej jest odpowiedniego ujęcia, właściwego mentalności komercjalnej i odkąd stało się niewątpliwem, że mentalność kupiecka, nawet ekonomicznie wykształcona, nie orjentuje się i nie działa w przejawach życia technicznego, gdy brak jej jest pewnego minimum mentalności technicznej, — odtąd zaczęły akademickie uczelnie handlowe rozszerzać celowo przedmioty technologiczne. Czytając pod tym kątem widzenia programy zagranicznych akademickich uczelni handlowych, odnosi się wrażenie, że dążą one do wykształcenia umysłowości ekonomiczno-(handlowo)-technologicznych w przekonaniu, że dwa mózgi, z ktorych każdy posiadać będzie obie mentalności w należytym stosunku, przedstawiają, mimo tożsamości sumy, nieskończenie większe walory, niż dwa mózgi, z których każdy z osobna będzie wypełniony jedną tylko mentalnością.

Postulat powyższy, posiadający nieobliczalną pod względem dodatnich konsekwencyj doniosłość gospodarczą i społeczną, a skonkretyzowany przez Zjazd Politechnik niemieckich w r. 1922 w postaci rezolucji o zespolenie akademickich uczelni handlowych i politechnicznych w jedną całość, został zagranicą na razie w trojaki sposób zrealizowany:

1) przez tworzenie instytutów technicznych przy akademickich uczelniach handlowych (Instytut towaroznawczy uniwersytetu handlowego w Mannheim, instytuty towarowo-badawcze w uniwersytecie handlowym w St. Gallen i t. d.);

2) przez zespolenie uniwersytetu handlowego w Monachjum z politechniką tamże i przez stworzenie wydziału handl. na politechnice w Pradze;

3) przez wprowadzenie przedmiotów technologicznych w program akademickich uczelni handlowych w zakresie właściwym, dostosowanym do wyż wymienionego celu z wyłączeniem celów, właściwych uczelniom politechnicznym.

Nazwa. W kosekwencji swych zadań i swego programu nie wszystkie uczelnie poprzestały na nazwie akademickich uczelni handlowych. Z nazwą „Hautes Études Commerciales“, „Vysoké skoly obhodni“, „Handelshochschule“ itd. spotkać się można wprawdzie bardzo często; równie często jednak spotkać się można z nazwami, które starają się skorygować, choćby w postaci dodatku do tytułu uczelni, nieścisłość między dotychczasową jej nazwą, a jej zadaniami. Tak np. uniwersytet handlowy w Lipsku przyjął nazwę „Handelshochschule Leipzig, Hochschule für Wirtschaftswissenschaften“, taką samą nazwę przyjął uniwersytet handlowy w Mannheim; uniwersytet handlowy w Norymberdze nosi nazwę „Handelshochschule Nürnberg, Hochschule für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften“, a ośm uniwersytetów handlowych we Włoszech uzyskało tytuły: „R. Instituto superiore di scienze economiche e commerciali“.

Tak tedy w nazwach tych uczelni znajduje swój wyraz znamienny i bardzo pocieszający fakt, że uczelnie te z ciasnych ram egocentrycznego kształcenia handlowców przeszły na szerokie pole pielęgnowania nauk handlowych i gospodarczych drogą badań i nauczania z wytycznemi ogólno-społecznemi.

Warunki przyjęcia. Przy ustaleniu warunków przyjęcia studentów miały akademickie uczelnie handlowe zagranicą wiele trudności, jak to ze stylizacji tych warunków, historji rozwoju tych uczelni, protokołów kongresów i dotyczących ankiet jest widoczne. Powodem tych trudności był fakt, że w przeważnej ilości państw zagranicznych wymagana jest do przyjęcia w poczet studentów uczelni akademickich (niehandlowych) — matura szkoły średniej ogólno-kształcącej, a do akademickich uczelni handlowych pragnęli dostać się absolwenci średnich szkół handlowych z tych samych powodów, dla których do akademickich uczelni technicznych pragną uzyskać wstęp absolwenci średnich szkół technicznych.

Akademickie uczelnie za granicą pragnęły zachować pełnię praw tylko dla absolwentów średnich szkół ogólno-kształcących, wychodząc z przekonania, że zadania akademickiej uczelni handlowej mogą być spełnione przez takich studentów, którzy dysponują odpowiedniem wykształceniem ogólnem. Napór absolwentów średnich szkół handlowych nie ustawał; był on częściowo wynikiem tej słusznej tezy i szlachetnej ambicji, by każdemu dana była możność osiągnięcia najwyższego stopnia wykształcenia zawodowego; częściowo był on wynikiem zupełnego zapoznania ze strony absolwentów średnich szkół handlowych istotnych celów akademickich szkół handlowych, a w konsekwencji tego sprowadzania zadań tych uczelni do wyuczenia jedynie pewnych wiadomości, kunsztów i wprawek komercjalnych, względnie kantoro-

wych. Przykładem zmagań na tem polu może być miljonowa fundacja Bocconiego, kupca medjolańskiego, który w najczystszym zamiarze złączenia imienia przedwcześnie zmarłego syna z nazwą ufundowanej przez siebie uczelni handlowej, mogącej ojczyźnie i kupiectwu oddać ważkie usługi, od zamiaru założenia średniej szkoły handlowej odstąpił, — uniwersytet handlowy „Universitá commerciale Luigi Bocconi" w Medjolanie założył i, mimo życzeń, wyrażonych na międzynarodowym kongresie szkolnictwa handlowego w r. 1906, łącznie z władzami uniwersyteckiemi obronił stanowisko, że tylko wykształcenie ogólne daje studentom zdolność naukowego traktowania jakiejkolwiek gałęzi wiedzy, a więc i wiedzy handlowej.

Obecnie absolwenci średnich szkół handlowych zagranicą uzyskali wstęp do uczelni handlowych akademickich w mniejszym lub większym stopniu, a to na drodze rozmaitych reform, ograniczeń i kompromisów, z których bądź to jedne, bądź drugie znajdują zastosowanie zależnie od dotyczącego państwa, względnie jego uczelni. Reformy, ograniczenia i kompromisy w tym celu stosowane umożliwiają w sześcioraki sposób dopuszczenie do studjów w akademickich uczelniach handlowych absolwentów średnich szkół handlowych i innych zawodowych, bez ofiar ze strony tychże uczelni, w szczególności zaś bez uszczerbku dla praw studentów ze szkół średnich, ogólnokształcacych, a mianowicie:

1) zabiegiem organizacyjnym najprostszym jest zabieg monachijski podziału uczących się na 3 kategorje: 1) na studentów, 2) na słuchaczy zwyczajnych (chcąc tłomaczyć dosłownie trzebaby ich nazwać „studjujących z małą matrykułą" — „Studierende mit kleiner Matrikel", 3) na słuchaczy wolnych, względnie gości. Kategorja druga, t. j. studenci z mniejszą matrykułą posiadają mniejsze kwalifikacje niż kategorja pierwsza, mają mimo to w uczelni wszelkie prawa kategorji pierwszej, łącznie z prawem składania egzaminów wraz z egzaminem dyplomowym, jednakże bez prawa składania doktoratu i wpisywania się na ostatni rok studjów (który to rok poświęcony jest pracy naukowej i oddziela termin egzaminu dyplomowego od terminu egzaminu doktorskiego);

2) zrewidowano program istniejących szkół średnich handlowych i uznano te z nich, które wykazują w swoim programie nauczania istotnie wielki odsetek przedmiotów ogólnokształcących, jako szkoły średnie ogólnokształcące pod tym względem, że uprawniają do wstępu na pewne wydziały szkół akademickich, w szczególności do akademickich uczelni handlowych;

3) pozwolono w ciągu pierwszego roku studjów składać egzamin dodatkowy, wyrównywujący brak matury szkoły średniej, ogólnokształcącej;

4) wprowadzono egzamin dojrzałości do średniej szkoły handlowej;

5) wreszcie w wielu krajach, a zwłaszcza tam, gdzie przyjęcie na uniwersytet uzależnione jest od egzaminu wstępnego, wprowadzono możność przyjmowania takich kandydatów na podstawie bardzo rygorystycznego egza-

minu wstępnego, odbytego albo na uniwersytecie albo w dotyczącej akademickiej uczelni handlowej.

6) przyjęto zasadę kompenzacji przy pomocy praktyki.

Uprawnienia. Akademickie uczelnie handlowe zagranicą udzielają swoim studentom świadectwa względnie dyplomy, które są w rozmaitych państwach różne.

Wszystkie uczelnie wydają absolwentom swoim dyplomy z ukończenia studjów. Prawie wszystkie łączą z dyplomem jakiś tytuł, jakoto tytuł licencjata nauk handlowych, nauk handlowych i ekonomicznych, nauk handlowych i finansowych, nauk handlowych i konsularnych, nauk handlowych i kolonjalnych, wreszcie tytuł dyplomowanego kupca, dyplomowanego ekonomisty, Bachelor of Science in Economies, Master in Business Administration i t. d. Liczne uczelnie mają prawo nadawania tytułów doktorskich; są one bardzo rozmaite, jako to doktorat nauk handlowych, gospodarczych, politycznych, ekonomicznych, handlowych i ekonomicznych, technicznych, nauk dyplomatyczno-konsularnych, a School of Business uniwersytetu w Columbji nadaje tytuł doktora filozofji. Ponadto udziela uczelnia wenecka tytułu doktora nauczania nauk handlowych i prawa, doktorat nauczania księgowości, doktorat nauczania języków obcych, które to dyplomy doktorskie są niewątpliwie równoznaczne z dyplomami uprawniającymi do nauczania w szkołach handlowych, wydawanymi przez większość akademickich uczelni handlowych, wreszcie tytuł inżyniera komercjalnego ma być w jednej uczelni wprowadzony.

* * *

Jak z powyższego zestawienia widoczne, doszły akademickie uczelnie handlowe zagranicą do tego, że studenci ich mogą uzyskiwać całą skalę rozmaitych uprawnień od zwykłego dyplomu uczelni do dyplomu doktorskiego. Uzyskanie tychże uprawnień było stopniowe i bynajmniej niełatwe; dla awansu w hierarchji uprawnień musiały uczelnie wykazać, że zrozumiały w całej pełni i w najgłębszem ujęciu wielkość zadań, na nich spoczywających, a następnie udowodnić, że zadania te spełnić potrafią. Wyposażane one były z początku najskromniejszym stopniem uprawnienia, to jest — prawem wydawania dyplomu, a otaczane opieką rządu i społeczeństwa, które z największą życzliwością i pieczołowitością współdziałały dla ich rozwoju i ustalenia moralnego prestige'u, zasługiwały sobie stopniowo dowodami pracy na rozszerzanie zakresu tych wszystkich uprawnień, które są dostępne w rodzinie szkół akademickich. Współczesne Niemcy wskazują właśnie taki obraz różnolitości od prawa udzielania dyplomu uczelni i dyplomu nauczycielskiego (uniwersytet handlowy w Mannheim) do dyplomu doktorskiego (uniwersytet handlowy w Berlinie). Uzyskanie najwyższego stopnia uprawnień było z natury rzeczy odpowiednio uwarunkowane, naogół nie napotkało ono na większe trudności niż przed dwudziestukilku laty uzyskanie pełnego równouprawnienia dla akademickich uczelni technicznych.

Niezwykle życzliwe stanowisko władz rządowych, objawiane wyż wymienionemi dotacjami uprawnień, jakoteż świadczenia materjalne samorządów, zrzeszeń gospodarczych i jednostek, które z bezprzykładną w europejskich stosunkach ofiarnością złożyły miljonowe fundusze (Lanz, Bocconi, Solvay i w. i.) na rzecz akademickich uczelni handlowych, jest wynikiem żywo odczutej pilnej potrzeby dostarczenia życiu gospodarczemu jaknajrychlej i jaknajwiększej ilości akademicko a gospodarczo wykształconych ludzi. Przekonano się bowiem, że tak jak w życiu fizycznem i biologicznem człowieka w danej epoce słusznie — jakkolwiek nie bez opozycji — zastąpiono owczarza, a nawet felczera — lekarzem, i tak jak w dziedzinie życia technicznego racjonalnie złożono kierownictwo w ręce politechnicznie wykształconego inżyniera, — tak też pełny rozwój życia gospodarczego uwarunkowany jest współdziałaniem intelektów akademicko wykształconej warstwy ludzi; ich współdziałanie w tem życiu jest tem pilniejsze, że współczesne życie gospodarcze Europy jest chore, objawy patologiczne, a nawet zarazy w coraz to innym punkcie wybuchają i terapja tegoż życia, a następnie jego hygiena współdziałania takiego potrzebują.

Nie bez wpływu na życzliwe stanowisko wszystkich miarodajnych czynników zagranicą wobec akademickich uczelni handlowych było dążenie do odciążenia innych uczelni akademickich od nadmiernego przypływu.

Zapotrzebowanie akademicko wykształconych ludzi z uniwersytetów, politechnik, akademickich uczelni górniczych, rolniczych i leśnych jest w całej Europie zaspokojone, panuje nawet pod tym względem przesycenie, tem dotkliwsze, że ilość stanowisk jest w wielu wypadkach ograniczona tak, że w pewnych zawodach (górnicy, leśnicy, inżynierowie budowy maszyn i w. i.) indywidualizm nawet daleko idący nie może sobie stworzyć warsztatu pracy i przerzucając się do innego zawodu, marnuje się. Zupełnie inaczej rzecz się przedstawia w życiu gospodarczem; ilość stanowisk, które z pożytkiem mogą być obsadzone najwyżej wykwalifikowanemi siłami, daleką jest od saturacji, a możność stworzenia sobie samodzielnego warsztatu pracy dla indywidualizmów, łączących z duchem inicjatywy najwyższy stopień wykształcenia gospodarczego, jest w przeciwstawieniu do innych zawodów — praktycznie omal że nieograniczoną.

Gdy tedy w interesie najżywotniejszym życia gospodarczego, jakoteż w społecznym interesie zapobieżenia pauperyzacji młodzieży akademickiej leżało nakierowanie jaknajliczniejszej młodzieży z przepełnionych uczelni uniwersyteckich do akademickich uczelni handlowych, wysnuły zagraniczne społeczeństwa tę jedynie logiczną konsekwencję, że należy młodzieży akademickich uczelni handlowych — w ślad za obowiązkami na tej młodzieży ciążącymi — dać zarazem możność uzyskania analogicznego stanowiska, jakieby posiedli, kierując się do innych uczelni akademickich. Wysnucie takich konsekwencyj poparło w wysokim stopniu rozwój akademickich uczelni handlowych zagranicą, jak to z poniższego „szczegółowego przeglądu“ wynika.

III. Szczegółowy przegląd akademickich uczelni handlowych zagranicą.

Austrja.

Wyższa Szkoła handlu światowego we Wiedniu.
(Hochschule für Welthandel).

Warunki przyjęcia w charakterze studenta: matura w gimnazjum, szkole realnej, w akademji handlowej, wyższej szkole przemysłowej, o ile z odznaczeniem; maturzyści seminarjalni mogą być przyjęci w charakterze słuchaczów nadzwyczajnych, jeśli zaś z końcem pierwszego roku złożą przepisany dla pierwszego roku egzamin, następuje uzwyczajnienie i zaliczenie studjów, spędzonych w charakterze nadzwyczajnych słuchaczy; na tych samych warunkach mogą być przyjęci maturzyści szkół przemysłowych, nie posiadający matury z odznaczeniem, którzy jednak przy egzaminie dojrzałości zostali uznani za dojrzałych jednogłośnie.

Słuchacze nadzwyczajni muszą mieć najmniej lat 17 i odpowiednie wykształcenie.

Czas trwania studjów i egzamina: studja trwają lat 3; rok 1 ogólny, na podstawie którego można uzyskać świadectwo. W rok po tym egzaminie można zgłaszać się do egzaminów z poszczególnych przedmiotów drugiego roku. W rok po ostatnim egzaminie tego rodzaju zgłaszać się mogą studenci do egzaminu dyplomowego. Rozbudowa na 4-letnie studjum jest łącznie z udzieleniem prawa doktoratów od najbliższego roku przewidziana.

Belgja.

Wyższy Instytut Handlowy w Antwerpji.
(L'Institut superieur de Commerce d'Anvers).

Warunki przyjęcia studentów: a) matura gimnazjalna albo b) świadectwo odejścia z ateneum lub szkoły równorzędnej albo c) 18 lat i egzamin wstępny. Słuchacze wolni nie mają określonych warunków, lecz są przyjmowani wyjątkowo.

Czas trwania studjów: studja trwają lat 3; na roku trzecim jest podział na sekcję konsularną, kolonialną, finansową i morską.

Egzamina: dyplomowe po 3 latach z tytułem licencjata; po dalszych dwu latach praktyki doktorat nauk handlowych.

Wyższe Studjum Nauk Handlowych i Konsularnych w Leodjum.
(Ecole des hautes études commerciales et consulaires).

Warunki przyjęcia: ukończona szkoła średnia lub równorzędna.

Czas trwania studjów: lat 3.

Egzamina: po ukończeniu 3 lat składają egzamin uprawniający do dyplomu licenciata nauk handlowych i finansowych, lub handlowych i konlarnych, lub handlowych i kolonialnych, zależnie od obranej specjalizacji.

Wyższa Szkoła Handlowa Uniwersytetu Katolickiego w Lowanium.

Założona w r. 1897 przez Ministra J. Van den Heuvel profesora prawa, jako wydział Uniwersytetu. Do niej została przyłączona w r. 1908 (z powodu aneksji Konga) sekcja kolonjalna, a w r. 1913 sekcja finansowa. W r. 1920 nastąpiła reorganizacja uwzględniająca fakt, iż kierunek handlowy miał być podstawowym, w konsekwencji czego każdy student kończy studja ze stopniem licenciata nauk handlowych, do którego zależnie od swego wyboru dobiera jedną z 3 specjalności t. j. nauki finansowe, konsularne lub kolonjalne.

Warunki przyjęcia studentów: dyplomy ze szkół średnich lub certyfikaty uniwersyteckie, świadectwo ukończenia pewnych szkół handlowych, świadectwo uprawniające do przyjęcia w innych belgijskich szkołach akademickich patronowanych przez państwo, ewentualnie egzamin wstępny.

Czas trwania studjów: lat 3; doktorat składać można dopiero po dalszych 2 latach.

Stopnie naukowe:

1) Licenciat nauk handlowych;
2) „ „ „ i finansowych;
3) „ „ „ i konsularnych;
4) „ „ „ i kolonjalnych;
5) Doktorat nauk handlowych.

Egzamina:

Po 1 roku egzamin, uprawniający do przejścia na rok drugi;

Po 2 roku egzamin, uprawniający do tytułu licenciata nauk handlowych i do studjów na roku 3-cim.

Po 3 roku egzamin uprawniający do uzyskania stopni wyliczonych pod 2, 3, 4.

Kandydaci na nauczycieli muszą się poddać jeszcze egzaminowi z metodologji i odbyć 2 lekcje praktyczne.

Doktorat nauk handlowych otrzymać mogą licenciaci wyszczególnieni pod 2, 3 i 4 pod warunkiem, że od ostatniego egzaminu upłynie lat 2, że przedłożą pracę naukową drukowaną, uprzednio zatwierdzoną przez Radę Naukową i obronią tę pracę, jakoteż 3 dalsze tezy wskazane przez Radę Naukową.

Osoby posiadające tytuły naukowe innych uczelni akademickich mają tok studjów i składanie egzaminów ułatwione.

Słuchacze wolni nie mają prawa do dyplomu, mogą jednak, o ile złożą egzamin z 5-ciu przedmiotów (których wybór zatwierdzi Rada Naukowa) otrzymać odnośne poświadczenie.

Specjalna Szkoła Handlowa przy Wydziale Prawa Uniwersytetu w Gandawie.

Pierwotnie stanowiła ta szkoła integralną część Wydziału Prawa. Jednakże rozmaite przyczyny jako to odmienne sposoby nauczania i egzaminowa-

nia, konieczność zmian, zależnych od toku wypadków życia codziennego, spowodowały, że szkołę tę w r. 1906 wydzielono jako twór oddzielny.

Warunki przyjęcia: szkoła średnia, wzgl. egzamin wstępny.

Czas trwania studjów lat 4.

Egzamina: po ukończeniu 2 lat składają egzamin uprawniający do dyplomu licenciata nauk handlowych; po ukończeniu 3 lat studjów uprawnia egzamin do dyplomu licenciata nauk handlowych i finansowych, lub handlowych i konsularnych, lub handlowych i kolonialnych, zależnie od obranej specjalizacji. Rok czwarty jest poświęcony studjom dla złożenia egzaminu doktorskiego lub nauczycielskiego.

Inne akademickie uczelnie handlowe

istniejące w Belgji, w szczególności ufundowana przez Solvaya w Brukseli, która stworzyła nowy typ uczonego i w przekonaniu o słuszności swego zapatrywania nie wahała się nadać mu tak właściwy i tak wiele obiecujący tytuł inżyniera komercjalnego, nie dały się skłonić ani drogą bezpośrednią ani księgarską do użyczenia bliższych danych.

Czechosłowacja.

Czeska Wyższa Szkoła Handlowa przy Politechnice w Pradze.
(Ceskoslovenske slatni vysoke skoly obchodni).

Warunki przyjęcia studentów: matura z gimnazjum, szkoły realnej, ze średniej szkoły handlowej (tak zwanej akademji handlowej); nadzwyczajnymi mogą być absolwenci powyższych szkół średnich bez matury.

Czas trwania studjów: lat 3.

Niemiecki Uniwersytet Handlowy w Pradze

pragnie być dołączony jako Wydział niemieckiej Politechniki tamże.

Niemiecki Uniwersytet Handlowy w Ujściu

jest w fazie organizacji.

Danja.

Uniwersytet Handlowy w Kopenhadze.
(Handelshojskolen).

Finlandja.

Fiński Uniwersytet Handlowy w Helsingforsie.
(Ohjeita Kauppakorkeakoulunn Pyrkijöille).

Szwedzki Uniwersytet Handlowy w Helsingforsie.

Francja.

Wyższe Studjum Handlowe w Paryżu.
(Ecole des Hautes Etudes Commerciales).

Warunki przyjęcia: jedynie egzamin konkursowy, do którego dopuszczeni być mogą kandydaci po przedłożeniu dowodów nauki odbytej w ostatnim roku lub dokumentów uniwersyteckich (baccalaureat, dyplomy lub certyfikaty inne).

Czas trwania studjów: lat 2.

Egzamina odbywają się z końcem każdego roku. Po ukończeniu drugiego roku i złożeniu egzaminu uzyskują studenci dyplomy uczelni. Przez uzupełnienie prawniczych przedmiotów, ku czemu Uczelnia daje sposobność we własnym zakresie, można uzyskać dyplom licenciata prawa, a następnie doktorat prawa.

Instytut nauczania Handlowego Uniwersytetu w Grenoble.

Warunki przyjęcia: bez egzaminu absolwenci rozmaitych szkół średnich, licenciaci prawa i posiadacze certyfikatu „Capacité en droit", jakoteż osoby posiadające „baccalauréat complet"; inni z egzaminem wstępnym.

Czas trwania studjów: lat 3 dla studentów prawa, lat 2 dla studjujących wyłącznie nauki handlowe.

Egzamin i świadectwa. Po ukończeniu studjów poddają się studenci egzaminowi, na podstawie którego uzyskują dyplom lub świadectwo (zależnie od uzyskanych stopni) Instytutu nauczania handlowego Uniwersytetu w Grenoble.

Instytut wyższego nauczania handlowego w Strassburgu.

Warunki przyjęcia: bez egzaminu przyjęci być mogą ci, którzy posiadają dyplom „de bachelier" (część pierwszą i drugą), certyfikat ukończenia szkoły średniej lub równorzędnej. Inni muszą się poddać egzaminowi wstępnemu.

Czas trwania studjów: lat 2 dla studjujących wyłącznie nauki handlowe, a lat 3 dla studentów, którzy równocześnie studjują prawo.

Egzamina uprawniają do uzyskania dyplomu.

Hiszpanja.

Było możliwem jedynie ogólnikowo stwierdzić istnienie uniwersytetów handlowych.

Holandja.

Uniwersytet handlowy w Rotterdamie.
(Nederlandsche Handels-Hoogeschool).

Warunki przyjęcia: dyplom gimnazjalny (A albo B), albo dyplom „Hoogere Burgerschool" albo dyplom uznanej przez państwo „Handelsschool".

Czas trwania studjów: lat 4.

Egzamina: po dwóch latach dyplomowy, po dalszych dwóch doktorski (doktorat nauk handlowych).

Wydział Nauk handlowych Uniwersytetu w Amsterdamie.

Warunki przyjęcia: matura z gimnazjum lub z wyższej szkoły realnej.

Czas trwania studjów: lat 4.

Egzamina: po dwóch latach egzamin kandydacki, po czterech latach egzamin doktorski („doktorat-diplom"). Po napisaniu dysertacji uzyskuje się się tytuł doktora nauk handlowych.

Handlowy Uniwersytet Katolicki w Tilburg

jest w fazie organizacji.

Niemcy.

Uniwersytet handlowy (Handelshochschule) w Berlinie.

Warunki przyjęcia w charakterze studenta:

a) matura 9-klasowej szkoły średniej;

b) drugi egzamin nauczycielski;

c) pierwszy egzamin nauczycielski, jeden rok praktyki kupieckiej i jeden dalszy rok praktyki pedagogicznej lub kupieckiej;

d) 6 klas gimnazjalnych i 3 lata praktyki, która może być częściowo zastąpiona dalszą nauką;

e) 6 klas gimnazjalnych, 2 lata wyższej szkoły handlowej, 1 rok praktyki;

f) 6 klas gimnazjalnych, 1 rok wyższej szkoły handlowej i 2 lata praktyki;

g) egzamin dojrzałości z wyższego liceum.

Ponadto dopuszczalnem jest słuchanie wykładów w charakterze hospitantów i słuchaczy.

Egzamina. Po 3 latach egzamina na dyplom. kupca lub dyplom. naucz. szkół handlowych. Aby być dopuszczonym do tych egzaminów muszą studenci spełnić pewne dodatkowe warunki, odmienne dla każdego z obu typów egzaminów i zależne od tego, z jakiem przygotowaniem został student przyjęty. Na str. 18 jest zastawiona odnośna tabelka.

Posiadacze dyplomów mogą być dopuszczeni do doktoratu nauk gospodarczych.

Uniwersytet handlowy (Handelshochschule) w Królewcu.

Warunki przyjęcia studentów:

a) świadectwo dojrzałości wyższej uczelni (średniej) uznanej przez państwo;

b) drugi egzamin nauczycielski;

c) pierwszy egzamin nauczycielski; 1 rok praktyki kupieckiej lub nauczycielskiej;

d) studja uprawniające do wstępu do klasy 7-ej i 3 lata praktyki kupieckiej;

Tabelka dotycząca Uniwersytetu Handlowego w Berlinie:

Kwalifikacje studenta przy przyjęciu	Dodatkowe wymagania dla dopuszczenia do egzaminu na dyplomowanego kupca	dyplomowanego nauczyciela
Kwalifikacje podane przy warunkach przyjęcia pod a)	½ roku praktyki	1 rok praktyki
tak samo pod b)	1 rok praktyki i uzupełniający egzamin dojrzałości	jak u dypl. kupców
„ „ c)	uzupełniający lub dodatkowy egzamin dojrzałości	„ „ „
„ „ d)	złożenie egzaminu dla praktycznych kupców po dwóch latach studjów ze stopniem dobrym oraz uzupełniający egzamin dojrzałości	egzamin dla praktycznych kupców po dwóch latach studjów ze stopniem dobrym, egzamin dojrzałości uzupełniający i 1 rok praktyki, razem lat 4
„ „ e)	uzupełniający egzamin dojrzałości najpóźniej w 2 lata przed egzaminem dyplomowanym	jak u dypl. kupców, ponadto 1 rok praktyki, razem lat 4
„ „ f)	jak wyżej	jak wyżej
„ „ g)	1 rok praktyki i 1 dalszy rok praktyki kupieckiej lub pedagogicznej; świadectwo nauczycielskie dla liceów zastąpić może 1 rok praktyki pedagogicznej	jak u dypl. kupców

e) studja uprawniające do wstępu do klasy 7-ej, ukończona dwuletnia wyższa szkoła handlowa; 1 rok praktyki;

f) jak wyżej, ponadto jednoroczna wyższa szkoła handlowa z postępem dobrym i najmniej dwa lata praktyki kupieckiej.

Od słuchaczy wymaga się wykształcenia zbliżonego.

Uniwersytet handlowy w Lipsku, akademicka uczelnia dla nauk gospodarczych. *(Handelshochschule Leipzig, Hochschule für Wirtschaftswissenschaften).*

Warunki przyjęcia:

1) dla wydziału nauczycielskiego:

a) posiadanie matury gimnazjalnej, lub realnej i 1 rok praktyki kupieckiej;

b) posiadanie egzaminu nauczyciela (szkoły ludowej), jakoteż uproszczonej matury dla nauczycieli ludowych i 1 rok praktyki kupieckiej;

2) dla wydziału handlowego:

a) posiadanie matury gimnazjalnej, realnej lub z wyższego liceum;

b) „ drugiego egzaminu nauczycielskiego;

c) „ piewszego „ „ i roku praktyki kupieckiej lub pedagogicznej;

d) egzamin dla klasy 7-ej, ukończenie dwuletniej wyższej szkoły handlowej i rok praktyki;

e) egzamin dla klasy 7-ej, ukończenie jednorocznej szkoły handlowej i dwa lata praktyki;

f) egzamin dla klasy 7-ej z dobrym postępem i 3 lata praktyki kupieckiej;

Czas trwania studjów i egzamina. Dla nauczycieli 7 semestrów; 4 półrocza poświęcone w Uniwersytecie lub Politechnice studjom będącym przedmiotem egzaminu mogą być zaliczone.

Dla dyplomowanych kupców co najmniej 6 semestrów przyczem mogą być zaliczone 3 półrocza poświęcone w Uniwersytecie lub Politechnice studjom, będącym przedmiotem egzaminu dyplomowego.

Uniwersytet handlowy w Mannheim (akademicka uczelnia dla nauk gospodarczych).

(Handelshochschule Mannheim, Hochschule für Wirtschaftswissenschaften).

Warunki przyjęcia studentów:

a) matura 9-klasowej szkoły wyższej lub równorzędnej;

b) egzamin uprawniający do przejścia do klasy 7-mej albo ukończona wyższa szkoła dla dziewcząt i 3 lata praktyki;

c) wykształcenie wystarczające dla przypuszczenia do egzaminu na nauczyciela szkół handlowych w Badenji;

d) stanowisko nauczyciela szkoły ludowej, o ile kandydaci uczynią zadość wymaganiom stawianym dla imatrykulacji w uniwersytecie badeńskim.

Czas trwania studjów: lat 3.

Egzamina: ukończone studja kończą się egzaminem

a) dla dyplomowanych kupców;

b) dla nauczycieli szkół handlowych.

Uniwersytet handlowy w Norymberdze, akademicka uczelnia dla nauk gospodarczych i społecznych.

(Handelshochschule Nürnberg, Hochschule für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften).

Warunki przyjęcia studentów:

1) matura 9-klasowej szkoły wyższej lub równorzędnej;

2) II. egzamin nauczycielski;

3) egzamin uprawniający do przejścia do klasy 7-mej, a ponadto a) ukończenie 2-letniej wyższej szkoły handlowej i 1 rok praktyki w życiu gospodarczem, albo b) 3 lata praktyki w życiu gospodarczem.

Warunki przyjęcia nadzwyczajnych studentów: 18 lat życia, 4 lata praktyki; po 3 półroczach mogą poddać się egzaminowi, który zdany pomyślnie uprawnia do przejścia na studenta (zwyczajnego). Warunki przyjęcia (wolnych) słuchaczy bez prawa składania egzaminów: 18 lat życia i odpowiednie wykształcenie.

Czas trwania studjów: 3 względnie 4 lata.

Zaliczenie 4 półroczy spędzonych w uczelniach akademickich jest zależna od uchwały Rady naukowej.

Egzamin końcowy daje prawo do akademickiego tytułu dyplomowego kupca.

Warunkiem przypuszczenia jest prócz warunków, podanych przy przyjęciu:

a) dla maturzystów 1 rok praktyki, którą można też przejść podczas feryj partjami;

b) dla niematurzystów „egzamin z nauk gospodarczych" po 4 półroczach złożony z postępem I;

c) dla nadzwyczajnych studentów, którzy dzięki egzaminowi złożonemu po 3 półroczach stali się studentami (zwyczajnymi), obowiązują dalsze studja przez 5 półroczy (razem studjują półroczy 8), przyczem muszą w rok przed ukończeniem studjów złożyć „egzamin z nauk gospodarczych" z postępem I.

Uniwersytet handlowy w Kolonji
(Handelshochschule)

wcielony jako Wydział nauk gospodarczych i społecznych do Uniwersytetu w Kolonji.

Warunki przyjęcia studentów na studjum kupieckie i dla nauczycieli szkół handlowych są analogiczne do warunków obowiązujących w berlińskim uniwersytecie handlowym podanymi pod a), b), c), d), e), f) i g) wraz z 1 rokiem praktyki kupieckiej lub pedagogicznej.

Egzamina:

a) dyplomowe dla kupców;

b) nauczycielskie dla nauczycieli;

c) doktorat nauk politycznych.

Wydział nauk gospodarczych i społecznych Uniwersytetu we Frankfurcie n/M.

Wydział ten w r. 1914 powstał przez inkorporację Akademji dla nauk społecznych i handlowych.

Warunki przyjęcia:

1) świadectwo maturyczne lub równorzędne;

2) 4-o letnie studja uniwersyteckie w kierunku nauk gospodarczych i społecznych.

3) dyplom kupiecki, nauczycielsko-handlowy, lub ekonomiczny — o ile warunkiem przypuszczenia do tego egzaminu dyplomowego były co najmniej 3 letnie studja akademickie.

Czas trwania studjów: lat 4.

Zakończeniem studjów jest doktorat nauk gospodarczych.

Wydział Nauk Gospodarczych Politechniki w Monachjum, powstały przez wcielenie Uniwersytetu handlowego w Monachium.

Warunki przyjęcia:

1) matura gimnazjalna, realna lub szkoły przez Ministerstwo uznanej za równorzędną;

2) zdolni absolwenci pewnych wyższych szkół technicznych mogą poddać się egzaminowi wstępnemu;

3) nauczyciele ludowi, jeśli złożą maturę uzupełniającą.

Jako „studenci z mniejszą matrykułą“ („Studierende mit kleiner Matrikel“) mogą być przyjęci ci, którzy mają studja uprawniające do przejścia do klasy VII (lub równorzędnej) i 2 letnią praktykę; na poczet tej ostatniej mogą być zaliczone dalsze 2 lata nauki spędzone w 9-o klasowej szkole średniej. Dla nich jest urządzone na tym wydziale specjalne dwuletnie (skrócone) studjum.

Słuchaczami (wolnymi) mogą być osoby które mają lat 18, wstęp do 7-ej klasy średniej (9-o klasowej uczelni), a ponadto odpowiednie zawodowe wykształcenie.

Ponadto przewiduje organizacja studjów możliwość korzystania z poszczególnych wykładów w charakterze gości.

Egzamina są następujące:

a) egzamin dyplomowy gospodarczy; b) egzamin dyplomowy kupiecki; c) egzamin kupiecki.

Egzamin dyplomowy gospodarczy rozpada się na egzamin wstępny i główny. Warunkiem przypuszczenia są 4-o letnie studja na oddziale gospodarczym a ponadto do egzaminu dyplomowego wstępnego jest niezbędna 6-o miesięczna nieprzerwana praktyka; do egzaminu dyplomowego głównego potrzebna jest dalsza 6-o miesięczna praktyka. Z powyższem złożeniem egzaminu połączony jest tytuł dyplomowego znawcy życia gospodarczego.

Egzamin dyplomowy kupiecki składa się po 3 latach studjów. Praktyka nie jest niezbędna. Z powyższem złożeniem egzaminu połączony jest tytuł dyplomowanego kupca.

Egzamin kupiecki odbywają po 2 latach studjów słuchacze zwyczajni (o kwalifikacjach mniejszych niż studenci).

Posiadacze egzaminów dyplomowych mogą uzyskać tytuł doktorów nauk technicznych.

Ponadto odbywają się egzamina nauczycielskie dla szkół handlowych.

Norwegja.

Uniwersytet handlowy w Bergen

jest w toku organizacji.

Portugalja.

Institut supérieur de Commerce.

Szwajcarja.

Stan akademickiego szkolnictwa handlowego w Szwajcarji jest bardzo poważny. Władze szwajcarskie popierały żywo odnośne usiłowania podkreślając, że kierownicy przedsiębiorstw handlowych, technicznych, finansowych, rolnych i komunikacyjnych winni mieć akademickie wykształcenie handlowe. „Jakkolwiek każdy praktykant handlowy ma „buławę hetmańską“ w tornistrze, to jednak bez akademickich studjów nie można w dzisiejszych czasach myśleć o powodzeniu. Wieloraki materjał faktów obrotów handlowych musi być przez dokładne studja oświetlony i rozczłonkowany, działanie rozmaitych poczynań musi być zosobna i w związku z całokształtem spraw rozważane, a to co jest stałem musi być od zmiennego oddzielonem“, — piszą prof. Franchinger i rektor Burri o akademickiem szkolnictwie handlowem w Szwajcarji. To też stan posiadania i możliwości kształcenia się są w Szwajcarji — w stosunku do ilości ludności — nadzwyczajnie bogate i cieszą się żywem poparciem państwa, samorządów, izb handlowych i wielkiego przemysłu.

Uniwersytet handlowy (Handelshochschule) *w St. Gallen.*

Uniwersytet ten ma — poza zadaniami wspólnemi wszystkim uczelniom handlowym — jako specjalność kształcenie urzędników celnych.

W a r u n k i p r z y j ę c i a w charakterze studentów: matura dojrzałości uprawniająca do wstępu na uniwersytet; o ile kandydat posiada świadectwo dojrzałości, nie dające gwarancji, że kandydat zrozumie wykłady gospodarcze musi się poddać najdalej w okresie pierwszego półrocza egzaminowi uzupełniającemu.

Kandydaci bez świadectwa dojrzałości muszą złożyć przy wstępie albo podczas studjów egzamin dojrzałości „handlowy“.

C z a s t r w a n i a s t u d j ó w i e g z a m i n a: Normalny czas studjów wynosi 4 półrocza. Rektorat poleca w interesie dokładnego przyswojenia sobie materjału naukowego usilnie („dringend“), by egzamin dyplomowy kupiecki składać dopiero po 5 półroczach studjów. Do egzaminu dyplomowego nauczycielskiego zgłaszać się można nie przed pięciu półroczami.

Uczelnia posiada doświadczalnię dla badania włókien, skór, tłuszczów, olejów, mydeł.

Uniwersytet Berneński. Oddział dla handlu, ruchu i administracji (oddział nauk handlowych) Wydziału Prawa.

Warunki przyjęcia: a) te które są potrzebne dla uniwersytetu berneńskiego; b) dyplom wyższej szkoły handlowej szwajcarskiej lub równorzędnej i 18 lat ukończonych.

Czas trwania studjów: lat 3.

Egzamina doprowadzają do doktoratu nauk państwowych, jeśli kandydat ma maturę lub świadectwo równorzędne, przedstawi dysertację, opracuje 3 tematy naukowe i złoży dotyczący egzamin. Kto dysertacji nie przedłoży, a wszystkim innym warunkom przewidzianym dla uzyskania doktoratu zadość uczyni, może uzyskać tytuł licenciata. Kto uczyni zadość wszystkim warunkom, przewidzianym dla uzyskania tytułu licenciata, a niema matury lub świadectwa równorzędnego, otrzymuje dyplom.

Sekcja handlowa Uniwersytetu Fryburskiego.

Warunki przyjęcia: a) dopuszczające aż do doktoratu: „baccalaureat" lub matura; b) dopuszczające tylko do licenciatu nauk handlowych: dyplom odpowiedniej szkoły handlowej szwajcarskiej lub równorzędnej.

Czas trwania studjów i egzaminu: Po pierwszym roku studjów odbywa się pierwszy egzamin częściowy.

Po dwóch latach uzyskuje się prawo składania egzaminu uprawniającego do tytułu licencié des sciences commerciales.

Po 3 latach doktorat nauk politycznych i ekonomicznych.

Instytut Wyższych Studjów Handlowych Uniwersytetu w Genewie (Institut des Hautes Etudes Commerciales)

jest złączony z Wydziałem Nauk ekonomicznych i społecznych.

Czas trwania studjów: a) lat 3 dla osób imatrykulowanych na Wydziale, do czego jest warunkiem matura gimnazjalna lub handlowa, lub dyplom ze szkół „normales suisses" uznanych przez państwo — lub równorzędne świadectwo; ci mają prawo do uzyskiwania stopni akademickich; b) lat 2 dla osób dopuszczonych do studjów w Instytucie, do czego jest warunkiem albo świadectwo pod 2) wymienione albo też dyplom wyższej trzyletniej szkoły handlowej w Genewie lub pomyślne złożeniu egzaminu wstępnego (i lat 18) przed komisją ustanowioną przez Wydział; ci mają prawo do uzyskiwania dyplomów.

Stopnie naukowe są dwa: licenciata nauk handlowych (w 3 modyfikacjach) i doktora nauk ekonomicznych. Stopień licenciata uzyskuje się po złożeniu odnośnego egzaminu po 3 latach studjów. Stopień doktora nauk ekonomicznych może otrzymać licenciat po przedstawieniu rozprawy i po złożeniu odnośnego egzaminu. Dyplomy wydawane przez Instytut są dwojakie: dyplom Wysokich Nauk Handlowych i dyplom znawcy rachunkowości.

Uniwersytet w Lozannie. Wydział Prawa. Wyższe Studjum Handlowe.
(Ecole des Hautes Etudes Commerciales).

Warunki przyjęcia: świadectwo matury wyższej szkoły handlowej, bakalaureat lub równoważne świadectwo; dla zagranicznych kandydatów obowiązuje egzamin wstępny.

Czas trwania studjów: lat 3.

Egzamina: po 2 latach licenciat nauk handlowych i ekonomicznych w 3 modyfikacjach; po 3 latach takiż sam doktorat. Po 3 latach praktyki może podaać się licenciat wzgl. doktor nauk handlowych egzaminowi i uzyskać dyplom znawcy rachunkowości.

Sekcja handlowa Uniwersytetu w Neuchâtel.
(Sektion commerciale à l'Uniwersité).

Oddział Nauk Handlowych Uniwersytetu w Zurychu.

Oddział ten stanowi część Wydziału Prawa i Nauk państwowych i przyjmuje na tych samych warunkach, jakoteż przypuszcza do doktoratu nauk gospodarczych. Ponadto umożliwia złożenie egzaminu dyplomowego na nauczyciela szkół handlowych.

Szwecja.

Uniwersytet handlowy w Sztokholmie.

Uniwersytet handlowy w Gotenberg.

Węgry.

Uniwersytet handlowy w Budapeszcie.

Wielka Brytanja.

Szkoła Nauk Ekonomicznych i Politycznych Uniwersytetu w Londynie.
(The London School of Economics and Political Science).

Warunki przyjęcia: egzamin wstępny na uniwersytet londyński i lat 18.

Czas trwania studjów: najmniej lat 3.

Egzamina i tytuły: a) „Bachelor in Economics Science" wymaga 3 lat studjów i egzaminu po 1-ym i 3-cim roku.

b) „Bachelor of Commerce" wymaga 3 lat studjów i dwóch egzaminów, z których pierwszy jest po pierwszym roku, a drugi składa się w dwóch częściach, a mianowicie część pierwszą po drugim roku, część drugą po trzecim roku.

c) „Master of Science in Economics" uzyskać można w 2 lata po uzyskaniu tytułu „Bachelor"; egzamin jest piśmienny i ustny z wybranego przedmiotu.

d) „Master of Commerce“ uzyskać można w 2 lata po uzyskaniu tytułu „Bachelor“; w tym czasie trzeba odbyć dwuletnią praktykę, przedłożyć pracę (kompilacyjną) i złożyć dotyczący egzamin.

e) „Doctor of Science in Economics“ musi posiadać tytuł Master of Science in Economics albo Master of Commerce; musi przedłożyć drukowaną dysertację, której musi bronić. Doktorat ten można składać w 4 lata po otrzymaniu tytułu Bachelor of Commerce.

Wydział Handlowy i Administracyjny Uniwersytetu w Manchester.

Warunki przyjęcia: egzamin wstępny i 17 lat życia.

Czas trwania studjów: najmniej lat 3.

Egzamina i tytuły: a) „Bachelor of Commerce“ uzyskać można po 3 latach studjów i po złożeniu egzaminu ustnego;

b) „Master of Commerce“ udziela się tym, którzy posiedli tytuł poprzedni w rok przed tem, jeśli przedłożą dysertację i złożą specjalny egzamin.

Szkoła Nauk Społecznych i Administracyjnych Uniwersytetu w Liverpoolu
(The Liverpool School of Social Sciences and Administration)

posiada specjalny Wydział Handlowy.

Warunki przyjęcia: świadectwo egzaminu wstępnego na uniwersytecie z łaciną lub greką.

Czas trwania studjów: najmniej lat 4.

Egzamina i tytuły: a) Bachelor of Commerce“ wzgl. „Diploma in Commerce“ po 4 latach studjów; część pierwsza egzaminu jest składana po 3 latach, a w 4-ym roku składa się część drugą egzaminu, dysertacja jest wymagana.

b) „Master of Commerce“; wymagane są dalsze 2 lata studjów i dysertacja.

Wydział Handlowy Uniwersytetu w Birmingham.

Warunki przyjęcia: egzamin wstępny „matriculation“.

Czas trwania studjów: najmniej lat 3.

Egzamina odbywają się corocznie.

Tytuły: a) „Bachelor of Commerce“ po 3 latach, b) „Master of Commerce“ w rok później, jeśli złoży dysertację i egzamin.

Wydział Handlowy Uniwersytetu w Dublinie.

Warunki przyjęcią: egzamin wstępny na uniwersytet.

Czas trwania studjów: najmniej lat 4.

Egzamina i tytuły: „Bachelor of Commerce“ po trzech latach studjów; równocześnie trzeba być kandydatem na „Bachelor of Art“, który to tytuł uzyskać można po 4 latach studjów.

Departament Handlowy Uniwersytetu w Aberdeen.

Warunki przyjęcia: egzamin wstępny.

Czas trwania studjów: 3 lata.

Egzamina i tytuł: „Bachelor of Commerce“ po 3-cim roku studjów.

Wydział Handlowy Narodowego Uniwersytetu Irlandzkiego w Cork.

Warunki przyjęcia: egzamin wstępny.

Czas trwania studjów: najmniej lat 3.

Egzamin: corocznie.

Tytuły: a) „Bachelor of Commerce“ po 3 latach studjów i egzaminie; b) „Master of Science“, w 3 lata po uzyskaniu tytułu poprzedniego, po odbyciu dwuletniej praktyki, po przedłożeniu dysertacji i złożeniu egzaminu ustnego.

Ponadto istnieje:

Departament Handlowy w Uniwersytetach w Leeds, Reading, Edinburg, Newcastle-on-Tyne, Belfast,

jak to z korespondencji, przeprowadzonej z angielskiemi władzami wynika.

Włochy.

Jak w części ogólnej podano, uzyskały wszystkie akademickie uczelnie handlowe we Włoszech jednolity ustrój na podstawie dekretu z 8 lipca 1925.

Warunki przyjęcia: matura szkoły średniej (gimnazjum, liceum klasyczne lub naukowe, dyplom instytutu technicznego, morskiego lub królewskiego instytutu handlowego).

Czas trwania studjów: lat 4.

Egzamina doprowadzają do doktoratu nauk handlowych i ekonomicznych. Warunkiem dopuszczenia jest wysłuchanie 4 lat wykładów, złożenie egzaminów rocznych i przedłożenie dysertacji. Egzamin doktorski składa się z dyskusji nad dysertacją, z dyskusji nad dwiema tezami i z egzaminów z poszczególnych przedmiotów. Komisja egzaminacyjna składa się z 11 członków t. j. z dyrektora lub rektora jako przewodniczącego, 6 profesorów czynnych i 4 członków innych.

Nazwa wszystkich akademickich uczelni handlowych została ujednostajniona jako: R. Instituto Superiore di Science economiche e commerciali.

Rozsiedlenie: *Rzym, Bari, Medjolan, Tryjest, Neapol, Palermo, Florencja, Catania, Wenecja* (ta ostatnia ma prawo nadawania doktoratów w zakresie specjalnym, jak to podano w ustępie o uprawnieniach).

Kraje pozaeuropejskie.

Kanada.

Posiada kilka angielskich i jedną francuską akademicką uczelnię handlową.

Stany Zjednoczone Ameryki Północnej.

School of Busines Administration by the Harvard Uniwersity.

Warunki przyjęcia: tytuł „Bachelor“.

Czas trwania studjów i egzamina: 2 lata dla uzyskania tytułu „Master in Business Administration“, a 3 lata dla nauczycieli i teoretyków, pragnących uzyskać tytuł doktora nauk komercjalnych (Doctor of Commercial Science). Dla uzyskania doktoratu jest wymagana 6-cio miesięczna praktyka wskazana przez Wydział, dysertacja i egzamin.

The Warton School of Finance and Commerce Uniwersytetu pensylwańskiego w Filadelfji.

Warunki przyjęcia: a) świadectwo ze szkoły średniej, uprawniające do wstąpienia na uniwersytet; albo b) egzamin wstępny, który może być złożony w ciągu 2 lat i 4 miesięcy; albo c) przez świadectwo i egzamin, o ile kandydat nie wstępuje do uczelni w roku ukończenia szkoły średniej. Słuchacze wolni muszą mieć ukończony 21 lat życia, praw do tytułów nie mają.

Czas trwania studjów i egzamina: po 4 latach studjów uzyskuje kandydat tytuł „Bachelor of Science in Economics“; oprócz tego istnieje specjalny kurs 2 letni dla specjalizacji w administracji handlowej, którego ukończenie daje prawo do tytułu „Master of Business Administration“.

School of Business of the Columbia Uniwersity.

Warunki przyjęcia: świadectwo ukończenia „Columbia College“ albo „Barnard College“ albo instytucji podobnej.

Czas trwania studjów i tytuły: z oparciem się na dwuletniej nauce w szkole średniej specjalnej trwają studja lat 2 dla uzyskania tytułu „Bachelor of Science“; po 3-im roku można po przedstawieniu dysertacji i złożeniu egzaminów uzyskać tytuł doktora filozofji.

Powyższe zestawienie nie jest zupełne.